

AZƏRBAYCAN XALQ PARLAMENTİ (AzXP)

“Güney Azərbaycanlıların Milli Hüquqları üzrə Strateji Doktrina”

Strateji siyasi sənəd

Qəbul tarixi: 07 mart 2026 il

Hazırlayan və qəbul edən qurum: Azərbaycan Xalq Parlamentinin toplantısı (AzXP)

I. Giriş

Azərbaycan Xalq Parlamenti bəyan edir ki, İran adlanan dövlətin sərhədləri daxilində yaşayan milyonlarla Azərbaycan türkü uzun müddətdir sistemli siyasi, mədəni və milli hüquq məhdudiyyətləri ilə üz-üzə qalmışdır. Tarixi Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi olan **Güney Azərbaycan** bölgəsi XX əsrin əvvəllərindən etibarən ardıcıl assimilyasiya siyasətinin hədəfinə çevrilmişdir.

Bu strateji doktrina Güney Azərbaycanda yaşayan Azərbaycan türklərinin milli hüquqlarının beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində müdafiəsi, regional sabitliyin təmin edilməsi və türk dünyasının koordinasiya fəaliyyətinin formalaşdırılması məqsədilə hazırlanmışdır.

Sənəd həm tarixi faktlara, həm də beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərinə əsaslanaraq Güney Azərbaycan məsələsinə **strateji-geosiyasi yanaşmanı** müəyyən edir.

II. Tarixi və siyasi kontekst

1. 1925-ci il: Pəhləvi rejiminin qurulması və milli siyasət

1925-ci ildə İranda hakimiyyətə gələn **Pəhləvi sülaləsi** ölkədə mərkəzləşmiş millətçi dövlət modeli qurmağa başladı. Bu model çərçivəsində fars millətçiliyi dövlət ideologiyasına çevrildi və qeyri-fars xalqların milli kimliklərinin zəiflədilməsi siyasəti həyata keçirildi.

Bu dövrdə:

- Azərbaycan türkcəsinin ictimai və rəsmi istifadəsi məhdudlaşdırıldı
- ana dilində təhsil faktiki olaraq qadağan edildi
- milli mədəniyyət institutları ləğv edildi

Bu siyasət Güney Azərbaycanda yaşayan milyonlarla insanın mədəni və siyasi hüquqlarının məhdudlaşdırılması ilə nəticələndi.

2. 1945–1946: Azərbaycan Milli Hökuməti

1945-ci ildə Güney Azərbaycanda **Azərbaycan Milli Hökuməti** quruldu. Bu hökumət mövcud olduğu bir ildə, yəni olduqca qısa müddətdə bir sıra mühüm islahatlar həyata keçirdi:

- Azərbaycan türkcəsi rəsmi dil elan edildi
- ana dilində təhsil sistemi yaradıldı
- mədəni və sosial institutlar quruldu

Lakin 1946-cı ildə İran mərkəzi hakimiyyəti hərbi müdaxilə nəticəsində bu hökuməti devirdi və bölgədə geniş repressiyalar başladı, on minlərcə günahsız insanları öldürdü, ana dilində mövcud olan bütün məktəblər bağldı, yazılı mətbuatı yandıraraq məhv etdi, mədəni və sosial institutları sıradan çıxartdı.

3. 1979-cu il: İslam İnqilabı və yeni siyasi sistem

1979-cu ildə baş verən İslam İnqilabı nəticəsində hakimiyyətə gələn **molla rejimi** əvvəlki milli siyasəti dəyişdirmək əvəzinə onu daha sərt formada davam etdirdi.

Bu dövrdə:

- milli fəallların həbs və ya edam olunması halları artdı
- dinc etirazlar zor gücü ilə yatırıldı
- ana dilində təhsil hüququ təmin edilmədi
- bütün növ mədəni və siyasi fəaliyyət ciddi nəzarət altına alındı

Bu siyasət nəticəsində Güney Azərbaycanda və İranın digər bölgələrində yaşayan xalqların fundamental hüquqları tamamilə məhdudlaşdırıldı.

III. Beynəlxalq hüquqi əsaslar

Güney Azərbaycanda yaşayan Azərbaycan türklərinin hüquqları aşağıdakı beynəlxalq hüquqi prinsiplərə əsaslanır:

- Xalqların öz müqəddəratını təyin etmə hüququ**
- BMT Nizamnaməsi**
- İnsan Hüquqları Ümumdünya Bəyannaməsi**
- Mülki və siyasi hüquqlar haqqında beynəlxalq pakt**

Bu sənədlər hər bir xalqın:

- öz dilini qorumaq
- mədəniyyətini inkişaf etdirmək
- siyasi həyatda iştirak etmək

hüququnu tanıyır.

IV. Güney Azərbaycan məsələsinin geosiyasi əhəmiyyəti

Güney Azərbaycan məsələsi yalnız milli hüquqlar məsələsi deyil, həm də **Cənubi Qafqaz və Yaxın Şərqi geosiyasi sabitliyi ilə bağlı strateji məsələdir.**

Bu bölgə:

- mühüm enerji və nəqliyyat dəhlizlərinin yaxınlığında yerləşir
- türk dünyasının geosiyasi əlaqələrinin vacib hissəsidir
- regional sabitliyə təsir edən mühüm siyasi faktor hesab olunur

Güney Azərbaycanda yaşayan milyonlarla insanın hüquqlarının təmin olunması regionda sabitliyin güclənməsinə xidmət edə bilər.

V. Türk dünyası üçün strateji yol xəritəsi

Azərbaycan Xalq Parlamenti hesab edir ki, Güney Azərbaycan məsələsində türk dünyasının koordinasiya və strateji yanaşması vacibdir.

1. Diplomatik fəaliyyət

Türk dövlətləri və beynəlxalq təşkilatlar:

- Güney Azərbaycan məsələsini beynəlxalq platformalarda gündəmə gətirməli
- insan hüquqları ilə bağlı hesabatlarda bu məsələni əks etdirməlidirlər

2. Mədəni və informasiya dəstəyi

Türk dünyası:

- Güney Azərbaycanlıların dil, öz ana dilində təhsil və mədəniyyətinin qorunmasına dəstək verməli

- media və informasiya platformaları vasitəsilə bölgədəki vəziyyəti beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılmalıdır.

3. Akademik və hüquqi təşəbbüslər

Universitetlər, tədqiqat institutları və hüquq təşkilatları:

- Güney Azərbaycan üzrə akademik araşdırmalar aparmalı
- beynəlxalq hüquqi mexanizmlərdən istifadə yollarını araşdırmalıdır.

VI. Beynəlxalq ictimaiyyətə çağırış

Azərbaycan Xalq Parlamenti aşağıdakı qurumları Güney Azərbaycan məsələsinə diqqət yetirməyə çağırır:

- Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
- beynəlxalq insan hüquqları təşkilatları
- regional siyasi institutlar
- demokratik dövlətlər

Bu qurumlar İran daxilində yaşayan xalqların hüquqlarının qorunmasına dair monitoring və hüquqi mexanizmləri gücləndirməlidirlər.

VII. Nəticə

Azərbaycan Xalq Parlamenti hesab edir ki, Güney Azərbaycanda yaşayan Azərbaycan türklərinin milli hüquqlarının tanınması yalnız bir xalqın hüquqlarının müdafiəsi deyil, həm də regionda sabitlik və ədalətli siyasi sistemin formalaşması üçün vacib amildir.

Bu strateji doktrina Güney Azərbaycan məsələsinin beynəlxalq hüquq və diplomatik mexanizmlər çərçivəsində müzakirə edilməsinin vacibliyini vurğulayır və türk dünyasını, beynəlxalq təşkilatları və demokratik dövlətləri bu istiqamətdə daha fəal mövqe tutmağa çağırır.

Azərbaycan Xalq Parlamentinin sədri

Cavanşir Xanlarov

07 mart 2026 il

